

Мирољуб Радојковић
Факултет политичких наука
Универзитет у Београду.

УДК 32.019.5:355.48(497.1)''1999''

Зоран Јевтовић
Филозофски факултет,
Универзитет у Нишу

СТИГМАТИЗАЦИЈА СРПСКОГ НАРОДА И ХИБРИДНИ РАТОВИ ПЕТЕ ГЕНЕРАЦИЈЕ*

Апстракт: Рад у средишту разматрања нуди синтетизовану слику пропагандно силовитог, комуникацијски усклађеног и тоталитарног медијског инжењеринга током НАТО агресије на Југославију којим се сложена стварност сводила на просте, имагинарне представе о кривици само једне стране, које су стизале снажном кампањом из утицајних глобалних медија. Уоквиравање пропагандних наратива у искривљене медијске рамове креирало је негативну перцепцију о Србима, чиме су у реалном окружењу практично примењене различите методе и технике каснијих ратова пете генерације, заснованих на комбинованом коришћењу психолошко-пропагандних и оружаних активности оперативног или тактичког нивоа. Нови модел инфо-ратовања подразумевао је гушење алтернативних извора информација, укључујући и њихово физичко уништење, што ће бомбардовањем зграде Радио-телевизије Србије и преко 300 релеја и репетитора широм државе први пут у светској пракси бити реализовано. Промене на које указујемо трансформишу смисао медијске филозофије, јер се, уместо истине, на „пијадестал“ уздижу манипулативне представе о „новој стварности“, скројене према интересима моћних светских држава. У новим околностима раздвајају се новинарство и медији, јер се истина жртвује ради профита који нуде војна индустрија и доминантне политичке елите.

Кључне речи: медији, пропаганда, перцепција, хибридно ратовање, НАТО агресија, нова стварност.

Парцелисање српског етничког простора и свођење Србије на границе пре балканских ратова један је од основних циљева великих геополитичких планова којима је разбијана некадашња југословенска заједница. Светска безбедносна архитектура након рушења Берлинског зида и тријумфалног разбијања совјетске империје суштински је промењена, али мало политичара је увиђало суштину дешавања. НАТО алијанса се нашла у неочекиваном проблему: неке чланице почеле су да

* Ово истраживање подржало је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (Уговор бр. 451-03-9/2021-14/200165).

отворено изражавају сумњу у даљу сврху његовог постојања, тим пре што је најстарија и најјача војно-политичка организације финансијски постајала све захтевнија. Сједињеним Америчким Државама као водећој сили требала је потврда лојалности европских чланица, али и задржавање војних база на њиховим просторима, тако да је тражење новог колективног непријатеља било неопходно као мотив за опстанак читаве организације. Зато је дестабилизовањем и урушавањем економске, социјалне, политичке и безбедносне ситуације Југославија распарчана по тадашњим републичким границама, али је одговорност пребачена само на Србе и њихово политичко вођство. У покрајини Косово и Метохија плански је произведена хуманитарна катастрофа албанског становништва, која ће послужити као повод за бомбардовање СР Југославије, баш на педесети рођендан НАТО алијансе.¹ Рат је Западу требао, што ондашње југословенско руководство није желело да види!

Да би се сложена операција убијања једног народа оправдала пред међународном заједницом било је неопходно континуирано креирање медијских наратива о Србима као заосталом, проруском, комунистичком, хегемонском, агресивном и примитивном народу. У пропагандним техникама то је и основни задатак – Србе представити као зле, „лоше момке“ којима ваља усадити слику о кривици, али и „обавезати“ тзв. „демократско окружење“ да се отворено укључи на страну оних који су „црно-белом“ конструкцијом стварности проглашени за жртве, чак и по цену кршења свих међународних резолуција.² Србија је у медијима постепено сликана као агресор и рушитељ људских права, да би се преласком на сложен психолошко-обавештајни ниво, па на дипломатски, економски (санкције) и на крају војно-оружани ниво дошло до бомбардовања цивила и низа незапамћених злочина над немоћним становништвом.

¹ Генерал Весли Кларк (*Wesley Clark*), командант НАТО снага, у интервјуу датом америчкој мрежи „Си-Би-Ес“ (*CBS*) маја 2000. године рекао је следеће: „Милошевић, говорећи отворено, никад није стварно схватио да овај рат није стриктно био везан за Косово. То, коначно, није био конфликт због етничког чишћења. То је била битка за будућност НАТО-а, битка за кредибилитет Сједињених Држава као силе у међународним односима“. Више у: Миле Бјелајац, „Прикривање и разоткривање правих разлога за рат 1999. на Косову и Метохији“, *Политика националне безбедности*, година X, vol. 16, број 1/2019, стр. 13-36.

² У Резолуцији Генералне скупштине Уједињених нација бр. 3314 (XXIX) од 14.12.1974, чланом 1. утврђено је да агресију чини „употреба оружане силе једне државе против суверенитета, територијалног интегритета или политичке независности друге државе, односно на ма који други начин који није у сагласности са Повељом УН“. Повеља дозвољава употребу силе само у случају самоодбране или у случају предузимања колективних мера које предузимају УН против агресије. Видети у: Радослав Гађиновић, „Спољни оружани облици угрожавања капацитета безбедности државе“, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 1/2013, стр. 188.

Текст који следи ограничен је природом овог скупа и нема амбицију да комплексну материју сведе на обим научног рада, па је отуда у средишту нашег интересовања пропагандна матрица организованог, усклађеног и тоталитарног психолошко-информацијског моделовања којим се реално окружење о сложеној југословенској стварности свело на креиране, имагинарне представе о стигматизацији само једне стране, иако је реч о мултиетничким, мултирелигијским и идеолошки прикривеним конфликтима. Антисрпска хистерија стварана је полако и неприметно, много пре војног ангажовања НАТО савезника, предвођених САД, Немачком, Великом Британијом и Ватиканом. Тадашње руководство је потценило (или можда није било упознато) директиву „NSDD бр. 54“ (енгл. *NSDD 54. - US Policy Towards Easter Europe*) Савета за националну безбедност САД (1982.),³ као и директиву „NSDD бр. 133“ (енгл. *NSDD 133. - US Policy Towards Yugoslavia*), којима су још 1984. утврђени планови разбијања комунистичке Југославије, односно брзе реинтеграције у корпоративно окружење.⁴ Централна обавештајна агенција САД (CIA) 18. октобра 1990. године сачинила је другу информацију у којој најављује да се Југославија неће распасти без етничких конфликта! Национално дубоко подељено југословенско руководство није уочавало како постаје препрека на путу НАТО опкољавања Русије, али и да је идеолошки ток историје значајно промењен!⁵ С обзиром на сложеност феномена о којем говоримо, у даљем раду фокусирамо се на спиноване наративе којима су глобални медији креирали слику о српској одговорности, без претензија да понудимо свеобухватан и прецизан одговор на друге спољне и унутрашње узроке комадања југословенске државе, нити да се бавимо садржајима медија са југословенских простора.

Монопол глобалних медија

На појаву комуникацијског монопола у кризним ситуацијама међу првима је указивао Џон Кенет Галбрајт (енг. John Kenneth Galbraith), закључујући

³ Извор: <http://www.fas.org/irp/offdosc/nsdd/nsdd-054.htm>; приступљено 18. 7. 2021.

⁴ Извор: <http://www.fas.org/irp/offdosc/nsdd/nsdd-133.htm>; приступљено 18. 7. 2021.

⁵ Амерички друштвени аналитичар и политиколог Франсис Фукујама (Francis Fukuyama), члан Савета за спољне односе САД, пише о тријумфалном „крају историје“ који настаје почетком 90-их година, победом либералне демократије над недемократским тоталитарним режимима пораженим након завршетка Хладног рата. „Фундаментални неуспех тоталитаризма био је његов неуспех да контролише мисао“, уочавао је Фукујама, егзалтирано констатујући како је либерална демократија тријумфовала као „крајњи облик владавине човека“. (Више у: *Крај историје и последњи човек*, ЦИД, Подгорица, 2002: 56).

да у таквом окружењу имплицитно расте комуникациона моћ уверавања (убеђивања),⁶ па се у пракси огромне количине енергије и новца улажу у ширење алатки и техника за промену свести и менталитета таргетираног народа. У теорији је то видљиво кроз раст улога професионалних комуникатора који кроз процесе продукције информација селекују и рангирају теме којима се јавност бави у анализама. То је постулирано кроз теорије о чуварима капија (*енг. gatekeeping theory*) и успостављања дневног реда (*енг. agenda setting theory*). „Централизација контроле над медијским садржајима“ и надзор над токовима медијског утицаја постају легитимни део војних доктрина пре, током и после конфликта, признали су након НАТО бомбардовања Стивен Чафи и Миријам Мецгер.⁷ При томе, облици, методе и пропагандне технике свакодневно се мењају, преобликују и редефинишу, тако да државе које током кризних процеса не потврђују своју моћ губе статус који су до тада уживале. Пропагандни шумови уносе страх и дефетизам код народа који је мета, али истовремено морају да мобилишу и подстичу сопствено мњење како би се оправдала оружана интервенција која следи као коначна мера. Зато се у психолошко-информативни рат активно укључују обавештајне службе, невладине организације, лобисти, агенти од утицаја, подмићени интелектуалци (припадници стране која ће се напасти)... Циљ је производња утиска о одговорности криваца, али и широке сагласности западних јавности, чиме се постиже изолација нападнуте земље.⁸

Читаоци овога текста ће се с правом запитати како је могуће код оволиког броја медија диктирати одређене идеје, обрасце, мишљења...? Трик је једноставан, а да би се открио неопходно је проучити ко су власници утицајних глобалних медија, јер у новоствореном поретку они преко чувара капија (уредника) одлучују шта је добро, а шта не, ко је терориста, а ко борац за слободу, који владар је демократа, а који тиранин којег по сваку цену треба сменити? Ако бисте загремали испод површине, лако бисте

⁶ Галбрајт констатује како је „имплицитно кондиционирање веома моћна сила деловања на људе и њихове поступке и понашање“. Видети у: John Kenneth Galbraith, *Anatomija moći*, Stvarnost, Zagreb, 1987, str. 30.

⁷ „Концентрацијом медијског власништва у рукама неколицине могла она постају све значајнији центри моћи у друштву и пресудни контролори масмедијског тржишта у глобалном, националном и локалном оквиру, чиме стичу и могућност да утичу на јавно мњење“. Видети у: Steven H. Chaffee & Miriam J. Metzger, „The end of mass communication?“, *Mass communication & society*, 2001, 4 (4), 365-379.

⁸ Роберт Баер, бивши оперативац ЦИА, ангажован на просторима Југославије од 1991. до 1994, сведочећи о активностима ове службе, признао је настојања да се пропагандним деловањем „заваде“ републичка руководства како би се одвојила од матице. „Морали смо изабрати жртвено јагње које би било криво за све. Србија је изабрана јер је на неки начин била наследница Југославије“.

дошли до података да су акционари, па понекад и већински власници ових информативних цинава корпорације који су водећи испоручиоци оружја или тајне безбедносне службе или званично невладине организације. На пример, иза две најмоћније медијске мреже у САД: ABC (American Broadcasting Company) и NBC (National Broadcasting Corporation), стоје “Westing house” и “General Electric”, гиганти у производњи атомског оружја, ракета и електронике. Радио мреже *Глас Америке* “Voice of America” и *Слободна Европа* “Free Europe” у целости су у рукама обавештајних служби САД, а отворено их контролише и финансира ЦИА. О слободи тржишта и демократских стандарда говори и податак да грађани Немачке не могу да слушају програме *Дојче Велеа*, иако се емитују на 40 светских језика, баш као што је у САД забрањен пријем *Гласа Америке*! То што јавно позивају на поштену „тржишну утакмицу” и „отворени проток информација”, власнике великих медијских система не спречава да у тајности преузимају публику од националних емитера утичићи на промену свести аудиторијума. Управо због тога потребно је „власнички капитал у медијима учинити транспарентним, јер то више од ичега разоткрива намере оних који су закорачили у свет медија”.

Класичну сентенцу да велики број медија значи и разноликост информација више не можемо уважавати? „САД имају импресивну мрежу масовних комуникација: 1.700 дневних новина, 11.000 ревија, 9.000 радио и 1.000 тв-станица, 2.500 издавача и седам филмских студија. Када би свако од средстава имало само једног власника, укупно би било око 25.000 различитих медијских погледа. Та импресивна бројка у потпуности би гарантовала широк спектар политичких и социјалних идеја... Али, у САД нема 25.000 различитих власника. Данас, 50 корпорација поседују највећи део медија. Педесет жена и мушкараца који су на њиховом челу могли би стати у мало већу собу. За ове особе се може фигуративно казати да сачињавају Приватно министарство за информисање и културу” (Bagdikan, 1997:134). У међувремену, број битних играча постао је још мањи: *Mother Jones magazine* објавио је крајем 2006. да осам медијских корпорација доминира тржиштем вести у САД (Disney, AOL – Time Warner, Vicom, General Electric, News Corporation, Yahoo), док неки истраживачи тврде да их је и мање.⁹

Неолиберални концепт је информације преусмерио у једносмерну улицу, јер када један или неколико власника медија одређују агенду глобалне

⁹ Амерички истраживач медија Шах (Shah) ту убраја само пет компанија, закључујући: „мање играча, мање слободе!” (Shah, 2009). Марк Стивенс (Mark Stevens), с калифорнијског државног универзитета наводи „да пет гигантских издавача контролише штампане медије, других пет компанија производи филмове и не више од три човека контролишу електронске медије” (Stevens, 2003).

дебате, јасно је да директно креирају светско мњење, утичући на рад владе, државних органа и институција. Деведесет посто међународних вести које објављује светска штампа потиче од четири велике западне агенције. То су Јунајтед прес интернешенел (UPI), Асошијетед прес (AP), Ројтерс (Reuters) и Ажанс Франс прес (AFP).¹⁰ То што свака држава има своју новинску агенцију није битно за светско мњење, јер је њихов учинак више него скроман! Слично ће данас бити са друштвеним мрежама (Твитер, Фејсбук,) јер њихови власници у пракси одлучују ко ће их користити, односно кога треба стигматизовати и искључити из јавне комуникације!

У даљем тексту пажњу скрећемо на појаву „медијацентризма“ као важне доктрине хибридног рата, заснованог на комбиновању идеолошког, пропагандног, обавештајног и психолошког деловања у којем се наметањем симболичких појмова и таргетирањем смисла усмерава јавно мњење.¹¹ Манипулисање вестима, преувеличавање и/или минимизирање личности, етикетирање противника, прљави трикови, спиновање информацијама, лажне вести и сличне технике завођења аудиторијума, само су делић пропагандног репертоара и механизма којим се организује брза хипноза јавности. Као што смо већ истакли, треба створити утисак да је нешто оправдано, демократско, племенито, важно и друго, тако да се прихватањем пласираних идеја оправдавају војне интервенције и идеја о праведном кажњавању криваца. Стратегија хибридног рата је заснована на широком спектру најразличитијих облика неконвенционалне борбе и оружаних дејстава, што се доказује на примеру НАТО деловања на подручју Југославије, али и кроз активности на Косову и Метохији. Глобална публика формирана кроз медијске интеракције и значења вешто наметнуте пропагандне представе (стереотипе) олако прихвата као реалност, несвесна да тако пристаје и на дељење политичких наратива.¹² Наша безбедносна заједница је споро уочавала како пропаганда постаје део уграђена у војне тактике, при чему се глобални медији ангажују како би се форсирао одређени модел решења кризне ситуације. У пракси се примењивала америчка „доктрина сукоба ниског интензитета“, заснована на комбиновању психолошко-пропагандних операција усмерених ка цивилним и војним

¹⁰ Две су америчке, једна британска и једна француска.

¹¹ Теоретичари виде „медијацентризам“ као „начин емитовања специфичних (динамичних) слика, који у појединим моментима постаје доминантан, водећи ка квалитативној промени како емитованих слика, тако и смисла које те слике рађају“. Видети у: Александар В. Чернов, *Трагање за културним идентитетом - фактор медија*, Прометеј, Београд, 2007, стр. 82.

¹² Тако терористи преко ноћи постају „борци за слободу“, убиства полицајаца или припадника војске легитимне државе именују се „ослободилачким чином“, па се аналогно и сецесија дела државне територије проглашава „борбом за Републику Косово“.

циљевима, уз евентуалну оружану подршку оперативног или тактичког нивоа.¹³ Разбијање југословенске заједнице заснивало се на организовању манипулације о „српској кривици“ која се у свим западним наративима види као „уграђени“ елемент, са задатком наметања медијских значења и управљања перцепцијама, што ће касније послужити као суштина концепта ратова пете генерације.¹⁴

Деведесетих година, кроз сукобе на просторима југословенске државе, променила се физиономија пропагандних дејстава, јер су САД, али и њене моћне савезнице, користећи технолошку супериорност, креирале ново поимање истине.¹⁵ Током кризних стања друштвима се намећу конструисани наративи који чине стварност оних који их креирају, чиме се мењају ставови и свест аудиторијума која их прихвата са конвертираном идеологијом, вредностима и обрасцима. У геополитичкој пракси то је препознато кроз појмове као што су: „мека сила“ (*енг. soft power*), затим „млаки рат“, „паметна моћ“ итд. Харвардски политиколог Џозеф Нај млађи (*енг. Joseph Nye, Jr.*) недвосмислено је истакао како се снага држава састоји у монопољу над комуникацијским средствима којима се пројектује „слика о моћи“, при чему „две ствари могу увелико повећати или умањити способност било ког ентитета: прво, властити легитимитет у очима својих појединачних чланова и друго, њена веродостојност у очима других сила“.¹⁶ „Мека моћ“ је кључна за истицање различитости унутар и међу друштвима, а конфликти који следе само су демонстрација „тврде моћи“ (*енг. band power*) и насиља према нападнутој страни.

Стереотипи у промени глобалне перцепције о Србима

Олуја се полако приближавала некадашњим југословенским просторима, али дубоко посвађане политичке елите нису увиђале куда то води. Медији су се укључили у међусобна сумњичења, оптуживања и деобе, да би

¹³ Платформу за израду ове стратегије формулисала је група експерата, познатија као „Комитет из Санта Феа“, у првој половини 1980, а даље ју је разradio моћан тим од 2.600 стручњака Пентагона и водећих обавештајних служби. Уместо бацања пара на бесомучну трку у наоружању, циљ је постао контрола људских умова, сламање противничког морала и жеље за отпором. Више у: Зоран Јевтовић, *Тоталитаризам и масмедији*, Крајински књижевни круг и БИГЗ, Неготин и Београд, 2000, стр. 53-57.

¹⁴ *Рат пете генерације* је тек 2009. године званично уведен као оперативни концепт у интервенцијама САД и НАТО.

¹⁵ *Пост-истина* је нови појам који означава тренутак у којем чињенице престају да имају значај за креирање ставова и мњења и где су раније формирана уверења, друштвени митови и наративи важнији за перцепцију друштвено политичке стварности. У том смислу пост-истина представља својеврсни предуслов за бујање лажних вести (*fake news*).

¹⁶ Више у: Joseph Nye Jr., *Think again: Soft Power*, Foreign Policy 22/2, http://www.foreignpolicy.com/articles/2006/02/22/think_again_soft_power, 14/08/2021.

све кулминирало укидањем јединственог информативног простора и емитовањем републичко-покрајинских билтена вести (ТВ-дневници, националне новине, радијске емисије...). У социјално контролисаном окружењу, информативни, културни, религијски и други утицаји управљају погледима и оријентацијом медијски све зависнијих маса, али у кризним ситуацијама они постају гласноговорници различитости, претећи настанком „информационог гулага“.¹⁷ Истовремено, велике глобалне силе, улажући значајан капитал, обезбеђују доминантан утицај наметањем монопола својих комуникационих центара, који, нудећи спиноване идеолошке погледе, вредности и обрасце, заправо мењају свест глобалних публика.

НАТО алијанса је добро уочила како се алати за прераспodelу моћи симбола заснивају на снази медијских пројекција, односно вештинама наметања моралног ауторитета којим се остатак планетарног друштва уверава у исправност предузетих активности. Одлука о кажњавању непослушног југословенског руководства донета је много раније, у намери да на глобалној политичкој сцени укаже на последице супротстављања новом светском поретку, али је ради утишавања гласова који су изражавали сумњу о кривици само једне стране ваљало припремити спиновану слику која би сведочила о високом кредибилитету читаве операције. Оркестрирано извештавање било је резултат осмишљене, лукаво изграђене и добро реализоване пропагандне кампање на терену, тако да се ружна слика о Србима и народу којег треба казнити за непослушност постепено наметала као једино решење.

Много је примера стереотипног извештавања током деведесетих година са свих простора на којима је долазило до сукобљавања, па чак и тамо где додир међу зараћеним странама није ни било! За овај део рада издвојили смо карактеристичне примере са Косова и Метохије, јер они показују на матрицу која се касније умножавала. Слика о једној од учесница у сукобу се ствара постепено и пажљиво, тако да таргетирана страна у првом тренутку и не уочава како је постала објект пропагандног моделовања. Тако су прве „представе о етничком угњетавању Албанаца“ у свет послате 20. фебруара 1989, вешто осмишљеним штрајком глађу рудара Старог трга, који је припадао Рударско-металуршком комбинату Трепча. Истог тренутка светске медије преплавиле су вешто креиране слике „обесправљених штрајкача“. У прилозима страних редакција видели су се лекари у чистим белим мантилима како „придржавају изгладнеле рударе да се не би срушили од исцрпљености“ или им „држе повезе преко очију да не би ослепели“ после дугог боравка под земљом. Холивудски топла прича о „обесправљеним рударима“ била је пропагандна каписла за даљу демнизацију српске

¹⁷ Miroljub Radojković, Branimir Stojković i Aleksandar Vranješ, *Međunarodno komuniciranje u informacionom društvu*, RTS i Clio, Beograd, 2015, str. 22.

стране, али уместо да се окрену разобличавању и демаскирању лукаве инсценације, домаћи медији су акценат стављали на свој аудиторијум објашњавајући како је „немогуће да рудари на површину излазе са свеже обријаним лицима“ или тврдњама да им се „кроз алтернативни излаз кришом достављају храна и вода.“ Проблем је плански избио на површину, да би са његовом интернационализацијом улогу „агената“ преузели савезници који појачавају интензитет и симболички производе снажнији декор (попут подршке словеначких интелектуалаца у Цанкарјевом дому у Љубљани). Стереотипи о лошим Србима, опасна генерализација и поједностављивање компликоване стварности, почели су са манипулативним ткањем планетарне јавности, али је свест о погубности последица у домаћој јавности била неразвијена.¹⁸

Стигматизација Срба се наставља у пролеће наредне године, када се појавио „случај масовног тровања албанских ђака.“ Преносећи само албанске изворе, светски медији су извештавали о хиљадама студената, ученика, па чак и беба, „жртва српских безбедносних служби“ и „доктрине истребљења“ која се припрема албанском становништву.¹⁹ И док су се југословенске власти браниле и покушавале да објасне да је реч о „инсценирању организованом од стране албанских сепаратиста“, сецесионисти су организовали научни скуп „Косово - испит лекарске савести“, закључујући како је „до сада непознатим и неидентифицираним плином отровано преко 3.000 албанских ученика“, којима су „српски лијечници ускраћивали помоћ“. Немачки *Frankfurter Allgemeine Zeitung* (17. јула) тврдио је како се „плански отпушта велики број запослених Албанаца“, док је бечки *Die Press* (10. децембра) оптужио српску државу да је масовни број Албанаца оставила без посла, „не помињући ниједном речју да су сами дали отказе“.²⁰ Долази до симплификације јавног дискурса, пропаганде, манипулације, а све у жељи да се обезбеди легитимитет једностраних потеза. Као доминантно мишљење пласирано је како је

¹⁸ На опасност креирања стереотипа међу првима је указао славни амерички новинар Волтер Липман (енг. Walter Lippman) признајући како људи познају свет преко „слика које праве у својој глави“. Проблем је у чињеници да оне до њих стижу посредством медија „безнадежно искривљене и непотпуне“, чиме се умањује способност јавности да схвати истину. Видети у: Clinton Rossiter & James Lare (eds.), *The Essential Lippman*, Random House, New York, 1963, 108.

¹⁹ Нацистички министар пропаганде Јозеф Гебелс (нем. Joseph Goebbels) давно је запазио: „Пропаганда треба да буде популарна, а не интелектуална“. Више у: Joseph Goebbels, *Erkenntnis und Propaganda*, Zentralverlag der NSDAP, Munichen, 1934, 28-52.

²⁰ Зоран Јевтовић, Зоран Арачки, „Пропагандна матрица глобалних медија у хибридним ратовима“, *Политика националне безбедности*, год. X, vol. 16, број 1/2019, стр. 180-181.

Југославија историјски савезник Русије и да је комунистичког карактера, па је тако изграђен мит о српској непокорности и фатализму и да је то нешто што би требало да се реши.

У агенду светских медија неосетно је усађена представа о комунистичком Левијатану (Србији, *прим. аут.*) који се сурово обрачунава са грађанима других националности које треба заштитити.²¹ Ради добијања подршке НАТО чланица, али и због лакшег прихватања будућих потеза пред сопственом и међународном јавношћу кроз моралну сатанизацију пројектованог непријатеља и сламања њиховог отпора и жеље за њим, покренута је жестока пропагандна кампања у којој је кључно место заузимала оптужба за „великосрпски хегемонизам“ и „идеју стварања велике Србије“.²² Техникама етикетирања и блађења настојало се пре сукоба јавно дискредитовање мете, при чему су бројни пропагандни извештаји и слике са терена служили означавању „Зла.“ Југословенска народна армија (ЈНА), која је легитимно и легално бранила територијални интегритет државе, у глобалним медијима означавана је као „српска борбена сила“, „комунистичка“, „великосрпска“, „агресорска“ и слично, чиме је у западном политичком дискурсу етикетирана као „злочиначка“. У европским и америчким електронским и штампаним медијима покренута је огромна кампања о српским злочинима (којих је неоспорно било, као и у сваком грађанском рату), уз преувеличавање једне и минимизирање или прећуткивање злочина друге стране. Иначе, о збивањима на Косову и Метохији током 78 дана бомбардовања извештавало је 2.816 међународних репортера, од којих се значајан део понашао супротно професионалним стандардима новинарства, али то је мало кога интересовало.²³

Према доктрини сукоба ниског интензитета, медији у кризним ситуацијама имају задатак брзог распламсавања емоција (то се постиже, између осталог, техником манипулативног кадрирања), тако да се чињенице

²¹ Више у: Зоран Јевтовић, „Медијски рат против Срба и Југославије“, *Срби и пропаст Југославије* (група аутора), Завод за уџбенике и Службени гласник, Београд, 2017, стр. 63-92.

²² О пореклу и смислу „Велике Србије“ и „великосрпске политике“, између осталог, видети у: Милорад Екмечић, „Појам Велика Србија према светским узорима“, *Велика Србија: истине, заблуде, злоупотребе* (група аутора), СКЗ, Београд, 2003, стр. 15-42; Чedomир Попов, *Велика Србија: стварност и мит*, ИК Зорана Стојановића, Сремски Карловци - Нови Сад, 2008; Љубомир Тадић, *Криза и „великосрпски хегемонизам“*, Службени гласник, Београд, 2008; Љубиша Деспотовић и Зоран Јевтовић, „Мит о великој Србији - између политике, религије, пропаганде и национализма“, *Геополитика и медији*, Култура полиса и Графомаркетинг, Нови Сад, 2010, стр. 247-274.

²³ Више у: Зоран Јевтовић, „Медијски рат против Срба и Југославије“, *Срби и пропаст Југославије* (група аутора), Завод за уџбенике и Службени гласник, Београд, 2017, стр. 63-92.

маргинализују и потискују са јавне сцене, што се илуструје примером извештавања „Си-Ен-Ена“ (енг. CNN) са сахране породице Јашари, у селу Доње Преказе. Са једне стране, приказане су потресне слике, тела 26 погинулих чланова међу којима је било жена и деце, али је и прећутано оно о чему је говорила друга страна - да је Адем Јашари, један од оснивача терористичке ОВК, држао страдале као таоце, не дозвољавајући им да напусте попрште сукоба, иако су их снаге безбедности позивале да то учине. Ретки гласови који подразумевају проверу података брзо се утишавају, па тако и они који говоре о томе како је Јашари убио свог брата који је хтео да се преда, што се и данас спомиње од стране српских званичника.²⁴ Остао је прикривен најважнији податак - само неколико дана раније (28. фебруара 1998. године) из овог села подмукло су нападнута и убијена четири припадника полиције.

Пропагандна комуникација у тренуцима агресије и насиља препуна је сумњи, недоречености, симбола, што омогућава конструисање магловитих пројекција стварности. Догађаји које људи стварно доживљавају кроз медијске наративе добијају нове димензије, јер их интерпретатори планирано и постепено доводе у везу са измењеним релацијама и означитељима којима даље коментатори, „експерти“ и парастручњаци у студијама постулирају други смисао, трудећи се да заробе пажњу аудиторијума и пробуде жељене реакције. Тако се терористи преко ноћи претварају у хероје, а жртве постају целати.²⁵ Насиље које албанска страна користи је прорачунато, договорено са међународним режисерима и медијски темпирано са циљем привлачења глобалне пажње. Провоцирајући војску и полицију киднаповањем и убијањем ненаоружаних поштара, шумара, лекара, новинара и других цивила који су обављали јавне послове, терористи ОВК су подстицали интервенцију легитимних снага безбедности, али су честом мобилизацијом обичних људи користили њихову смрт за оптужбе о репресији. Камере великих медијских кућа су непрекидно на терену, али метанаративи који стижу су оптужбе само једне од страна у сукобу. На пример, Рој Гатман (енг. Roy Gutman) сензационалном причом о масовној гробници на депонији смећа код Ораховца, где је закопано 567 људи, међу којима и 40 деце,²⁶ таласа јавно мњење, али како српска страна одмах води новинарске екипе на место дешавања, лажна прича нестаје из информативног простора, без одговорности по ауторе.

²⁴ *Албанци од друмског разбојника праве хероја*, <http://www.politika.rs/scc/clanak/424245/Albanci-od-drumskog-razbojnika-prave-heroja>, 27/07/2021.

²⁵ Zoran Aracki, „Медијске манипулације као припрема трагедија Срба на Косову и Метохији“, *Транзиција медија у ери глобализације*, Институт за политичке студије, Београд, 2010, стр. 103-110.

²⁶ Мишо Вујовић, *Специјални рат НАТО-а*, <http://www.politika.rs/scc/clanak/380100/Specijalni-rat-NATO-a>, 25/07/2021.

За САД је ОВК званично била терористичка организација, али када је тврди став Београда према новом светском поретку дефинисан као коначан, стране обавештајне службе (CIA и BND) добиле су сагласност да у тишини обуче и наоружају терористе,²⁷ како би их у погодном тренутку ангажовале као копнене трупе у НАТО походу на Југославију.²⁸ Дипломатија и медији имају задатак заваривања југословенске јавности, па је високо ранжирани званичник Беле куће Роберт Гелбард (*енг. Robert Gelbard*) у фебруару 1998. године осудио терористичке акције ОВК на Косову.²⁹ Међутим, како је приметио и Милан Крстић са Факултета политичких наука Универзитета у Београду, примећено је и да убрзо после тога, „након операције ‘Јашари’, САД узимају ОВК као релевантну ослободилачку организацију, не терористичку“.³⁰ Далеко од светских рефлектора креирала се припрема међународног преименовања, при чему ће амерички функционери отворено стати на страну терориста. Издвајајући се, приликом уласка у једну албанску кућу у селу Јуник, Ричард Холбрук (*енг. Richard Holbrooke*) их је у присуству одабраних медија назвао „борцима за слободу“, сугеришући како заступају правду. „Амерички изасланик се састао са косовским побуњеницима, који одбијају позив на примирје“, писао је „Њујорк тајмс“ (*New York Times*) 25. јуна 1998, уз Холбрукову изјаву у којој се истиче и како мисли да „Срби треба да оду одавде“.³¹ Чином потписивања Споразума о аутономији између специјалног америчког изасланика Ричарда Холбрука и југословенског председника Слободана Милошевића (13. октобра 1998.) дошло је до затишја у притисцима, али у доктрини сукоба ниског интензитета управо дипломатски маневри имају важно место у заваривању противника. Чекао се повољан тренутак за ескалацију сукоба и као резултат је произведен „случај Рачак“. Иако је шеф посматрачке мисије Европске уније (ЕУ) на Косову и Метохији, амбасадор Дитмар Хартвиг (*нем. Dietmar Hartwig*), слао извештаје да тзв. Ослободилачка војска Косова (ОВК) непрестано врши терор и провоцира власт терајући Србе у избеглиштво, у медијима

²⁷ Michel Chossudovsky, *The KLA: gangsters, terrorists and the CIA*, <http://www.kosovo.net/kla2b.html>, 27/07/2021.

²⁸ Видети у: Larry E. Craig, *The Kosovo Liberation Army: Does Clinton Policy Support Group with Terror, Drug Ties*, United States Senate - Republican Policy Committee, <https://fas.org/irp/world/para/docs/fr033199.htm>, 24/07/2021.

²⁹ Robert S. Gelbard, *Press conference, Pristina, Serbia and Montenegro, February 22, 1998*, https://1997-2001.state.gov/policy_remarks/1998/980222_gelbard_pristina.html, 25/07/2021.

³⁰ *Шта је Америка Косову?*, <http://www.rts.rs/page/stories/ci/story/1/politika/3070706/sta-je-amerika-kosovu.html>, 25/07/2021.

³¹ Chris Hedges, *U.S. Envoy Meets Kosovo Rebels, Who Reject Truce Call*, <https://www.nytimes.com/1998/06/25/world/us-envoy-meets-kosovo-rebels-who-reject-truce-call.html>, 27/07/2021.

је простор био резервисан само за спиноване тврдње Вилијама Вокера (енг. William Walker) и чланова његовог штаба, који су као задатак имали производњу догађаја који ће послужити као повод за бомбардовање.³² Прича о Југославији је била сувише компликована, док су антисрпски наративи били једноставни и јасни.

Информативно једногласје и ћутање Запада

Рат против Југославије вођен је истовремено на више поља, а посебно значајан је био у медијима, јер је стварност требало представити на начин који је одговарао војној НАТО стратегији. Салва разноврсних гласина, дезинформација, полуинформација и лажи чинила је специфично медијско насиље, при чему су неки догађаји преувеличавани, други минимизирани, а трећи прећуткивани. Шокантне слике биле су мамац за пажњу и емоције обичних људи, па контрола над медијским садржајима и појмовима у пракси значи и контролу над војним дејствима. У таквим кампањама важно је да невидљива уређивачка рука спретно меша чињенице, доказе и спекулације, комбинује лажи, гласине и спинове, са планом брзог и уверљивог дезинформисања аудиторијума, укључујући и непоуздане и колебљиве политичке вође које још увек поштују савест. Наметање и „убризгавање“ пожељних судова, прећуткивање другачијих гледишта или идеја, демонизација идеолошких противника или медија који опстају на традиционалним вредностима циљају на стварање јавног холограма којим људе треба убедити у наметнута гледишта.³³ Прате се реакције јавности, сензитивност на одређене догађаје, а онда се са терена захтевају управо такве информације! У пролеће 1999. године, када је бомбардовање Југославије улазило у други месец, испитивања јавног мњења су Клинтоновој администрацији показивала како је свет посебно сензитиван на теме „силовања“, па је број оваквих извештаја нагло порастао.³⁴ У листу *Philadelphia Inquirer* под насловом „Српски систем силовања“ објашњен је насилнички карактер српског народа: „У другим случајевима, масовна силовања се организују на градским трговима. Градско становништво се сакупи да посматра те ужасне призоре; страх и гнушање понекад подстакну становништво да добровољно бежи.”³⁵ Слика о Србима морала је да их

³² Према конфликтолошкој теорији, ово је тзв. „догађај фитиљ“ који служи за медијску подршку и демонизацију окривљене стране.

³³ Више у: Љубиша Деспотовић и Зоран Јевтовић, *Геополитика медија*, Каирос и Култура полиса, Сремски Карловци и Нови Сад, 2019, стр. 190.

³⁴ Joseph Fitchett i John Vinocur, „At Summit, Allies Face Ground Forces Question”, *International Herald Tribune*, 24. april 1999, pp. 1. i 4.

³⁵ Rebecca Chamberlain i David E. Powell, „Serbs' System of Rape: The Crime is the Key Part of the Military Policy. Slobodan Milošević Must Be Held Responsible”, *Philadelphia Inquirer*, 24. maj 1999.

брутално демонизује, тако да је читав репертоар манипулација сугерисао на постојање невидљиве политике која циља на етничко чишћење албанског становништва.

Основни утисак који је НАТО желео да постигне у глобалном мњењу био је да се рат води војнички перфектно, брзо и прецизно, са минималним страдањем цивила и морално потпуно исправно. План „Информативна битка НАТО-а“ разрађиван пре почетка ваздушних дејстава замишљен је као колективно деловање свих чланица, али је већ после неколико дана постало јасно да га је немогуће спроводити у пракси, јер је много података „цурило“, чиме је и јавно мњење било подељено, посебно у Европи и земљама Трећег света. Амерички и британски официри преузели су кормило, па је шкотском пропагандисти Алистеру Кембелу (*енг.* Alistair Campbell) придодат Џонатан Прајс (*енг.* Jonathan Pryce), уметник медијских манипулација и највећи комуниколошки стручњак у политичком животу САД. Њихов утицај је брзо постао видљив кроз кадровске промене и снажније ширење „селектованих информација“.

Техника „провоцирања информативне тишине“ први пут у историји примењена је у овом рату. Број предајника у државама које су окруживале Југославију одмах је утростручен, као и њихова чујност, чиме су сигнали из бомбардоване земље пригушени. Са територија Румуније, Бугарске, Македоније и Хрватске, али и са бројних стационарних летелица у ваздушном простору направљен је електронски комуникацијски обруч, како би се спречио продор у свет било каквог непожељног мишљења, другачијег тумачења, па и саме истине. Специјализоване информативно-обавештајне редакције припремале су и емитовале 18 емисија на 21 фреквенцији радијских и телевизијских канала. Наменски је прављено седам програма на српском, енглеском, немачком, бугарском и албанском језику, при чему је финансирање обезбеђивало 12 НАТО чланица, влада САД и „Сорош фондација.“ Сваки глас сумње, скептицизма или отпора се брутално искључивао из јавне комуникације, при чему је у овакве намене све било дозвољено. На пример, током НАТО агресије уништено је око 300 телекомуникационих трансмитера (релеја) за емитовање радио-телевизијских сигнала, што је био део акције креирања медијског обруча, али када је РТС наставио да шаље снимке страдања српског цивилног становништва и сам се нашао на мети америчких ракета. Незапамћеним вандализмом, којим се на мети бомбардовања нашла медијска кућа и када је погинуло 16 радника, направљен је преседан у ратном праву, што ће касније неколико пута бити поновљено нападима на новинаре Ал Џазире (*енг.* Al Jazeera), такође од америчких војних снага. Тадашњи амерички председник Бил Клинтон је „оправдавао“ убиства речима да је „српска телевизија кључни инструмент команде и контроле Слободана

Милошевића“, како је користи да би „ширио мржњу и дезинформације“ и да не „показује спаљена села, масовне гробнице и децу која су силована од стране војника који су послати тамо“.³⁶

У фокусу светских медија налазила се Војска СР Југославије, коју је требало означити као главног кривца за појачани интензитет агресије. Током бомбардовања, широм света објављено је око 11.000 текстова и радио-телевизијских прилога, од чега је 68,91 процената било са негативном конотацијом, што је посебно карактеристично за САД (70%), Велику Британију (73%) и Албанију (94%). Анализом садржаја видљиво је да су у средишту интересовања страних медија биле теме о разорним ефектима ваздушних удара и штети која је нанета српској страни, албанским избеглицама и војним активностима српских снага. Симулирањем правила о извештавању обе стране, одређени простор дат је порукама које истичу велику маневарску и борбену способност Војске СР Југославије, али иза таквих текстова и репортажа обавезно су следили прилози о „хуманитарној катастрофи албанског становништва“, „колонама немоћних албанских избеглица“, „српској одговорности за етничко чишћење и ратне злочине“ и слично. Највећи број афирмативних извештаја објављиван је у медијима Кине (60%) и Русије (53%), а изненађујући је и повремено умерени тон који је пристизао из Немачке (28%).³⁷

Хибридни ратови се заснивају на комбиновању „тврде“ и „меке моћи“, при чему је у епицентру јавно мњење своје, али и противничке стране. Отуда приоритет има конституисање манихејске перспективе, судара добра и зла, праведног и неправедног, племенитог и наказног, црног и белог итд. Средиште кампање је у етикетању непријатеља као суштински другачијег, чак и ако је физички, вредносно и морално сличан. Анализирајући тонове који су стизали са Запада, Слободан Вуковић је уочио: „Србима се као јавно прокламованом непријатељу, зарад њихове стигматизације и демонизације, на симболичком плану приписују на Западу широко прихваћене непожељне (негативне) вредности, с израженим негативним набојем, као што су: комунизам, бољшевизам, варварство, мистицизам, национализам, шовинизам, примитивизам, милитантност, нетолерантност (тврда линија), недостојност, византинизам, византијско или источно православље (што најчешће подразумева ‘тоталитаризам’, ‘варварство’ и ‘ропство’), оријентализам, окренутост (мрачном) Истоку (који асоцира на Азију или је Азија) који није цивилизован, ‘орјенталним

³⁶ John F. Harris, *Clinton Urges Patience With NATO Bombing Campaign*, <https://www.washingtonpost.com/wp-srv/inatl/longterm/balkans/stories/clinton25.htm>, 15/07/2019.

³⁷ Више у: Зоран Јевтовић, *Тоталитаризам и масмедији*, БИГЗ Београд и Крајински књижевни круг, 2000, стр. 152.

схватањем права³⁸, учмалост, диригована економија, лењост, ирационалност, хегемонизам 'неевропејство' и слично.³⁸

Закључна разматрања

НАТО агресија на Југославију и бомбардовање Косова и Метохије било је у функцији преобликовања европског геостратешког простора и оправдања даљег постојања ове војно-политичке алијансе, о чему је већ писано.³⁹ Немачка је искористила прилику да се после педесет година војно ангажује и крупним корацима врати на светску политичку сцену.⁴⁰ Након сецесије Словеније и Хрватске, чак и смањена Југославија опстајала је у њиховим очима као опасност (чувар руског утицаја), при чему су вишедеценијски етнички проблеми у српској покрајини Косово и Метохија снажном медијском пропагандом уздигнути на ниво права „хуманитарних интервенција“ и „заштите угрожених људских права“, чиме је направљен преседан у међународном деловању против суверених држава, са несагледивим последицама. Хуманитарни интервенционисти и данас прећуткују да су бомбардовањем Савезне Републике Југославије грубо прекршени Повеља Уједињених нација и основни принципи међународног права, као и Статут НАТО-а који није давао овлашћење за интервенцију ако њене чланице нису угрожене.

Пре, током, али и после НАТО бомбардовања у глобалној јавности одвијала се страховита стигматизација српског народа, који је оптужен као једини кривац за дешавања на овим просторима. У пропагандној кампањи вођеној сликама глобалних медија коришћене су технике и методе Едварда Бернеза (*енг.* Edward Bernays) и његових теоријских наследника, у којима је психолошким обликовањем групног мишљења моделован наратив којим је свет увераван у потребу интервенције ради очувања демократије.⁴¹ У

³⁸ Слободан Вуковић, „Разбијање друге Југославије увод у ‘хуманитарне’ интервенције“, *20 година од разбијања СФРЈ* (уредници Бранислава Кнежић и Јован Ћирић), Институт за упоредно право, Београд, 2011, стр. 105-132.

³⁹ Види у: *Срби и пропаст Југославије* (група аутора), Завод за уџбенике и Службени гласник, Београд, 2017.

⁴⁰ Немачки амбасадор у Београду Хорст Граберт (*нем.* Horst Grabert), поводом признања Словеније и Хрватске, објаснио је: „Интерес Немачке садржан је у томе да се свету покаже сопствена нарасла политичка тежина и да се, у првој европској кризи после немачког уједињења, наметну нови односи моћи“ - *Deutsche Welle*, 28. јануар 1992. Извор: Слободан Вуковић, „Парадигма пријатељ-непријатељ: модел антисрпске пропаганде 90-тих“, *Социолошки преглед*, vol. XLII (2008), no. 3, стр. 277.

⁴¹ Прича сеже век раније (1917. године), када су Бернез и новинарски гигант Волтер Липман дошли код тадашњег председника Томаса Вудроа Вилсона (*енг.* Thomas Woodrow Wilson) како би тражили његову помоћ у циљу преокретања негативног осећаја јавности у вези рата. Како би мотивисао Американце за улазак

практи је коришћен „модел чувара капија“ Дејвида Менинга Вајта (енг. David Manning White), који подразумева да се из обиља информација које нас окружују кроз филтере и узак левак медијског канала пропуштају само оне које одговарају њиховим власницима, односно елитама које управљају друштвом.

Рат у Југославији, посебно на Косову и Метохији, срушио је илузије о НАТО ефикасности и јединству у решавању кризних ситуација. Висока технологија и моћ масовног ватреног оружја, уз невиђену медијску сатанизацију и демонизацију једног народа, нису довели до потпуних резултата. Алијанса је произвела неизвесност и доживела неуспех на више поља: 1) на политичком, јер је формирана псеудодржава Косово која је „експлозивно буре“ у овом делу Европе; 2) на војном, јер НАТО снаге нису уништиле Војску СР Југославије, која се повукла из покрајине са мањим губицима од очекиваних, док је СР Југославија претрпела велике цивилне жртве и економска разарања; 3) на унутрашњем, јер је дошло до евидентних и дугорочних размимоилажења са неким важним чланицама, што се упорно покушавало прикрити; 4) на међународно-политичком јер је агресија подстакла Русију и Кину да се на време припреме за овакве облике конфликта, али и на међусобно партнерство које укључује Индију и још неколико већих држава; 5) на војно-теоретском јер су готово све земље света после НАТО бомбардовања Југославије приступиле редефиницији националних стратегија и система безбедности, прилагођавајући их методама и техникама хибридних ратова и доктрине сукоба ниског интензитета. Коначно, на медијском плану показало се да је тоталитарни пропагандни инжињеринг моћан у стигматизацији једне стране, а да се последице отклањају још дуго после нестајања разлога који су до ње довели.

Литература

Aracki, Zoran, „Medijske manipulacije kao priprema tragedija Srba na Kosovu i Metohiji“, *Tranzicija medija u eri globalizacije*, Institut za političke studije, Beograd, 2010.

Bagdikan, B. (1997): *The Media Monopoly*, 5th Edition, XIV - XVI, Beacon, Boston

Бјелајац, Миле, „Прикривање и разоткривање правих разлога за рат 1999. на Косову и Метохији“, *Политика националне безбедности*, година X, vol. 16, број 1/2019.

Вујовић, Мишо, *Специјални рат НАТО-а*, <http://www.politika.rs/scc/clanak/380100/Specijalni-rat-NATO-a>, 24/07/2021.

у Први светски рат, Бернез је осмислио патриотски ратни слоган: „Учинимо свет сигурним за демократију“, неодољиву мантру коју је Америка одушевљено прихватила.

Вуковић, Слободан, „Разбијање друге Југославије увод у ‘хуманитарне’ интервенције“, *20 година од разбијања СФРЈ* (уредници Бранислава Кнежић и Јован Тирић), Институт за упоредно право, Београд, 2011.

Вуковић, Слободан, „Парадигма пријатељ-непријатељ: модел антисрпске пропаганде 90-тих“, *Социолошки преглед*, vol. XLII (2008), no. 3.

Galbraith, John Kenneth, *Anatomija moći*, Stvarnost, Zagreb, 1987.

Гађиновић, Радослав, „Спољни оружани облици угрожавања капацитета безбедности државе“, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 1/2013.

Gelbard, Robert S., *Press conference, Pristina, Serbia and Montenegro, February 22, 1998*, https://1997-2001.state.gov/policy_remarks/1998/980222_gelbard_pristina.html. Datum pristupa: 15.7.2021.

Goebbels, Joseph, *Erkenntnis und Propaganda*, Zentralverlag der NSDAP, Munichen, 1934.

Деспотовић, Љубиша и Зоран Јевтовић, „Мит о великој Србији – између политике, религије, пропаганде и национализма“, *Геополитика и медији*, Култура полиса и Графомаркетинг, Нови Сад, 2010.

Деспотовић, Љубиша и Зоран Јевтовић, *Геополитика медија*, Каирос и Култура полиса, Сремски Карловци и Нови Сад, 2019.

Екмечић, Милорад, „Појам Велика Србија према светским узорима“, *Велика Србија: истине, заблуде, злоупотребе* (група аутора), СКЗ, Београд, 2003.

Јевтовић, Зоран и Зоран Арачки, „Пропагандна матрица глобалних медија у хибридном ратовима“, *Политика националне безбедности*, год. X, vol. 16, број 1/2019.

Јевтовић, Зоран, „Медијски рат против Срба и Југославије“, *Срби и пропаст Југославије* (група аутора), Завод за уџбенике и Службени гласник, Београд, 2017.

Јевтовић, Зоран, *Тоталитаризам и масмедији*, Крајински књижевни круг и БИГЗ, Неготин и Београд, 2000.

Фукујама, Френсис, *Крај историје и последњи човек*, ЦИД, Подгорица, 2002.

Попов, Чедомир, *Велика Србија: стварност и мит*, ИК Зорана Стојановића, Сремски Карловци - Нови Сад, 2008.

Нје, Joseph Jr., *Think again: Soft Power*, Foreign Policy 22/2, http://www.foreignpolicy.com/articles/2006/02/22/think_again_soft_power, 14/07/2021.

Radojković, Miroljub, Banimir Stojković i Aleksandar Vranješ, *Međunarodno komuniciranje u informacionom društvu*, RTS i Clio, Beograd, 2015.

Stevens, M. (2003): *Freedom of the Press*, www.faculty.ncwc.edu/mstevens/410/410ect09.htm

Тадић, Љубомир, *Криза и „великосрпски хегемонизам“*, Службени гласник, Београд, 2008.

Чернов, Александар В., *Трагање за културним идентитетом – фактор медија*, Прометеј, Београд, 2007.

Chaffee, Steven H. & Metzger, Miriam J., „The end of mass communication?“, *Mass communication & society*, 2001, 4 (4).

Clinton Rossiter & James Lare (eds.), *The Essential Lippman*, Random House, New York, 1963.

Chossudovsky, Michel, *The KLA: gangsters, terrorists and the CIA*, <http://www.kosovo.net/kla2b.html>, 24/07/2021.

Craig, Larry E., *The Kosovo Liberation Army: Does Clinton Policy Support Group with Terror, Drug Ties*, United States Senate - Republican Policy Committee, <https://fas.org/irp/world/para/docs/fr033199.htm>, 22/07/2021.

Shah, A. (2009): *Medua Conglomerates, Concentratuon of Ownershup*, Global Issues, www.globalissues.org/article/159/media-conglomerates-mergers-concentration-of-ownership

Summary

Miroljub Radojković, Zoran Jevtović STIGMATIZATION OF SERBS AND THE 5TH GENERATION HYBRID WARFARE

The focus in this paper is on the synthesized image of propagandistic, communicatively harmonized and totalitarian media engineering during the NATO aggression on Yugoslavia, which reduced the complex reality to simple, imaginary notions of guilt of only one side. That was achieved by a strong campaign from influential global media. Framing propaganda narratives into distorted media frames created a negative perception of Serbs. In that way, in the real environment, various methods and techniques of later 5th generation hybrid warfare were practically applied, based on the combined use of psychological propaganda and armed activities of operational or tactical level. The new model of information warfare meant the elimination of alternative sources of information, including their physical destruction, which was realized for the first time in world practice by bombing the RTS (*Radio Television of Serbia*) headquarters and over 300 relay stations and transmitters across the country. This paper discusses changes that transform the meaning of media philosophy, where manipulative notions of a “new reality” rise instead of the truth, in a way that follows the interests of powerful world states. In the new circumstances, journalism and the media are separating, because the truth is being sacrificed for the profit offered by the military industry and the dominant political elites.

Keywords: media, propaganda, perception, hybrid warfare, NATO aggression, new reality.